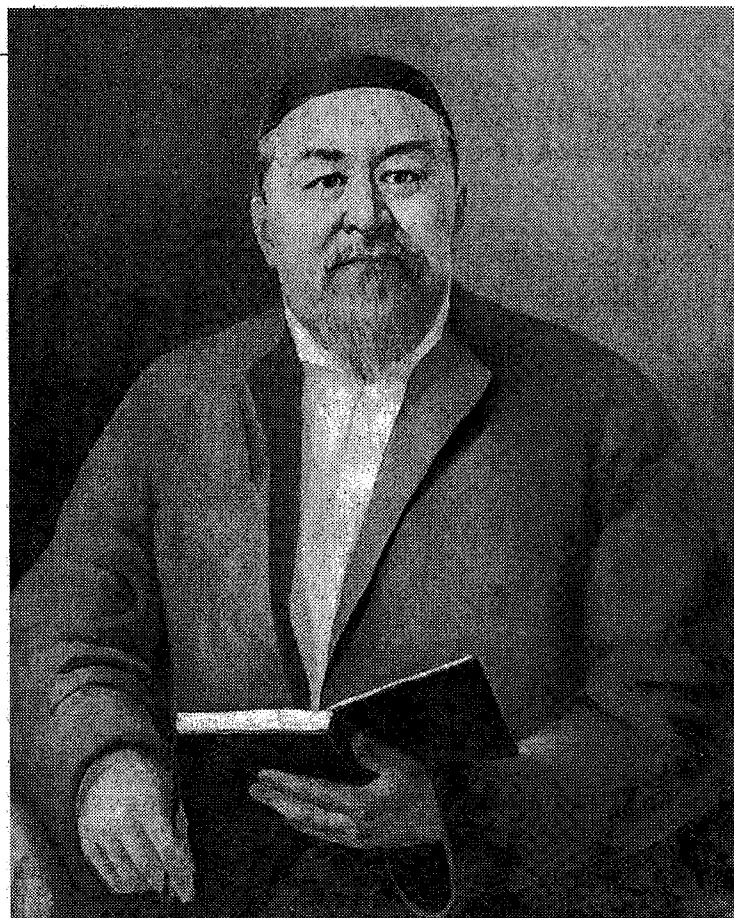

АБАЙ — ҰЛТТЫҚ САНАНЫҢ ТІРЕГІ

Қаншама баһадүр бабалардың қанымен қол жеткізген тәуелсіздігімізге былтыр ғана 30 жыл толды. Қазақта «отызында орда бұзбаған, қырқында қамал ала алмас» деген тәмсіл бар. Қадым заманнан бері бабалардың армандап кеткен күні де осы егемендік емес пе еді?! Бабалар армандап кеткен бұл ұлы мақсат 1991 жылдың 16 желтоқсанында жүзеге асты.

Қош, біз сөз етіп отырған тәуелсіздік пен хакім Абай арасында қандай байланыс бар? Бұл жөнінде Президент мақаласында: «XXI ғасыр – білім мен біліктің дәуірі. Әр адам өзін үздіксіз жетілдіріп, жаңа кәсіптерді игеріп, үнемі заман ағымына бейімделу арқылы ғана бәсекеlestік қабілетін арттыра алады. Білім мен технология, жоғары еңбек өнімділігі ел дамуының басты қозғаушы күші болуға тиіс. Бұл туралы ұлы Абай: «Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ. Онан басқа нәрсеменен оздым ғой демектің бәрі де – ақымақтық» деген» деп қазақ руханиятының рухани әкесі Абай Құнанбайұлына да ерекше орын береді.

Иә, бүгінгі заман – Абай бол жаңа кеткен, **МҮРСЕЙІТ** Абайдың арманы орындалған дәуір. Абайтанудың абы-

орныма ағыб келә берсін дегән – ол не дегән инсаф? Не түрлі болса да, иа ыақлыңнан, иа малұңнан ыадаләт шафаәт секілді, біреулергә жақсылық тигізбәк мақсудың болса, ол жол – Һуданың жолы. Ол ниһайатсыз жол, сол ниһайатсыз жолға айағыңды берік басдұн, ниһайатсыз Һудаға тақриб хасил болып, хас ізгі құлларындан болмақ үмід бар. Өзгә жолда не үмід бар? Кейбірәулернің һунәрі, бар мақсуды: киүмін тузәтбәк, жүріс-тұрысын тузәтбәк болады да, мүнұсын өзіне бір дәуләт білады. Бұл ісләрінің бәрі – өзін көрсәтмәк, өзін-өзі базарға салыб, бар ыақлы көзүндәгі аһмақларға «бәрәкалді» дегізбәк. «Осұндай болар ма едік» деб бірәулар талаблар, бірәулар «осұндай бола алмадық» деп күлдінәр. Мұнан не файда шықты, тәңірәччә әурәланіб, сыртыңды бір сүйған қауымыңа ұқсатарсың. Сырт-

тары аз басылған жоқ, тираждары да мол болды. Енді 150 жылдық тойға дейін Мүрсейіттің қолжазбасы бойынша Абайдың жеке, арнайы басылымын даярлап, кітап бастырып шығарса дұрыс болар еді. Мүрсейіт еңбегі сонда жарқырап шығар еді. Бір әңгімесінде Турағұлдың қызы Ақила (1990 ж. қайтыс болған): – Мұқанмен бір кездесіп әңгімелескенімде сөзден-сөз шығып, Мүрсейіт туралы айтқанда: «Мүрсейіт қолжазбасы бойынша бөлек Абайдың жинағын құрастыру ойда болып еді, оның моллалығы пәле болды ғой деп айтқаны өсімде» деген екен. Заңғар жазушы неге Мүрсейітті айтып отыр. Өйткені, Мүрсейіт – М.Әуезовтің ұстазы. Бұл туралы Тұрсын Жұртбай: «Мұханды сол арада Мүрсейіт Бікі баласынан сабақ алады. Мүрсейіт – Абайдың хатшысы, жан-жақты өнер иесі бол-

Иә, бүгінгі заман – Абай болжап кеткен заман. Абайдың арманы орындалған дәуір. Абайтанудың абызы, ұстаз Мекемтас Мырзахметұлының сөзімен айтқанда: «Абай – біздің ұлттық санамыздың тірегі». Ғалымның бұл сөзі – нағыз ақиқаттың ұшқыны. XX ғасырда «Абай» журналын шығарған Мұхтар Әуезов пен Жүсіпбек Аймауытов «Екеу» деген бүркеншік атпен: «Қазақ халқын надандықтың айсыз қараңғы түні ғылым сәулесінен бүркеп, тұншықтырып тұрған кезінде, тұншыққан елге дем болуға, қараңғы жерге нұр болуға, надандық-аждаһаны өртеуге Құдай жіберген хақиқаттың ұшқыны Абай туды» деген жалынды сөздерімен бүкіл қазаққа жар салған еді. Сөзсіз Абай – ұлттық санамыз бен тәуелсіздігіміздің рухани тірегі. Абайдың:

Қайдан ғана бұзылды сартша сыртың?

Ұқпайсың өз сөзіңнен басқа сөзді,

Аузымен орақ орған өңкей қыртың, – деп күйінуі бекер емес. Қараңызшы, Абайдың бір ғана: «қайдан ғана бұзылды сартша сыртың?» дейтін тәмсілінен көп нәрсені аңғаруға болады. Абай – орынсыз сынап-шенеген жан емес. Керісінше, қиянатты Абайға біз жасап жүрміз. Қалай, неге дерсіз?

Хакім шығармаларының ішінде Мүрсейіт қолжазбалары арқылы жеткен «Китаб тасдиқ» атты туындының орны бөлек. Қалың жұртшылық бұл шығарманы «отыз сегізінші қара сөз» деген лақаппен танып, ұлы ақынның осы шығармасының тек қазақша қотармасын ғана місе тұтып келді. Алайда, «отыз сегізінші қара сөздің» түпнұсқасында «Китаб тасдиқ» атты тақырыбы бар. Оған қоса бұл шағатай тілінде жазылған еңбек. Алайда, «Китаб тасдиқ» дәл осы өрнекте халыққа жетпеді. Абайдың өзі жоғарыдағы өлеңінде айтқандай, ауызбен орақ орамыз деп, өз сөзімізден басқаны ұқпай келгенбіз. Мәселе осында. Абай сол «Китаб тасдиқ» шығармасында былай деп үн қатады: «Енді біліңдер, ей фәрзәндлар! Һудай Таьаланың жолы ниһайатсыз болады. Аның ниһайатына һечкім жетпейді. Бірақ сол жолға жүруді өзіне шарт қылып, кім қадам басады, ол таза мұсылман, толық адам делінеді. Дүниадағы түбкі мақсудың өз файдаң болса – өзің ниһаятлысың, ол жол – Һуданың жолы емас. Баламнан жиылсүн, маған құйылсын, отырған

деп күйіңер. Мұнан не файда чык-ты? Мұңа аурәланиб, сыртыңды бір сүйған қауымыңа ұқсатарсың. Сыртқа һасиат бітпейді. Аллаһ Таьала қарайтұғын қалбуна, бойамасыз ыһла-сыңа һасиат бітаді. Бұл айнаға табынғанларның ыақлы қанчалық өсар дейсүн? Өссә ыақлыол түбсіз тераң жақсылықды сүймеклікманан өсар. Хұдай Таьала дүниәні кәмәләт чеберлікманан жаратқан екан. Һәм адам баласын өссүн, өнсүн деб жаратқан, сол өсіб-өну жолындағы адамның талаб қылыб, изләнер, қарызлы ісінің алды – әууал дост көбейтбәк. Ол достдүн көбейтбәкнің табылмағы өзінүң өзгеләрға қолыңнан келгенінчә достдық мақамында болмақ. Кімге достдығың болса, достдық чақырады. Аның айағы һечкімге қас сағынмаслық һәм өзіне өзгечәлік берәмүн деб, өзін тілмен, йа қылықбен артық көрсетмәк мақсудынан аулақ болмақ. Бұл өзін-өзі артық көрсетмәк екі түрлі: әууәлгісі – һәрбір жаманчылықның жағасында тұрыб, адамдығын бұзатұғын жаманчылықтан бойын жимақлық, бұл адамға нұр болады. Екінчісі, өзін өгечәлікмәнән артық көрсетмек – адамдықтың нұрын, гүлін бұзады. Үчинчісі – қастық қылмақ, қор тұтбақ, кеміт-бәк, олар дұспандық чақырады. Һәм өзін өзгече тұтатын демектің түбі – мақтан. Һәрбір мақтан бірәудан асамын деган күнчілік бітіраді да, күнчілік күнчілікді қозғайды. Бұл үч түрлі істің жоқтығы адамның көңліне тынычлық берәді. Һәрбір көңіл тынычлығы көңілгә талаб салады».

Міне, Абайдың өрнегі, Абайдың стилі. Бұл – түркі халықтары мыңдаған жылдар бойы қолданған шағатай өрнегі. Біз осы стильден ажырап қалдық, ағайын! Филология ғылымдарының кандидаты Ақжол Қалшабектің тікелей ғылыми жетекшілігі арқасында біз Абайдың «отыз сегізінші қара сөз» деп атап келген «Китаб тасдиқ» туындысын абайтану ғылымының 100 жылдық тарихында тұңғыш рет транскрипциясын жасап шыққан болатынбыз. Жоғарыда сіздер оқып отырған ерекше стиль біз жасап отырған транскрипция, ол Абайдың тілі, Абайдың сөз қолданысы. Абайды осылай жарыққа шығару М.Әуезовтің ұлы арманы болған. Алайда, бұл арманға кеңестік дәуірдің болаттай берік цензурасы мүмкіндік берген жоқ. Бұл туралы естелікте Әуезов:

«...осы арада тағы бір ой келеді. Әсіресе, кеңес дәуірінде Абай жинақ-

да сол арада Мүрсейіт Бікі баласынан сабақ алады. Мүрсейіт – Абайдың хатшысы, жан-жақты өнер иесі болған адам. Ол өз шәкірттерінің қолын жаттықтыру үшін оларға үнемі Абай өлеңдерін көшірткен және сол өлеңдерді жаттатқан. Қазір Абай ауданы Мұхтар Әуезов совхозында тұратын Мүрсейіттің баласы Рақымбай ақсақал (1886 жылы туған) былай дейді: «Жасымның есейгеніне қарамай әкем мені жылда оқытатын. Мұхтармен де бірге оқыдым. Мұхтар басқа балалардай әкемнен қашпайтын. Әлі есімде, әкем жылда алғашқы сабағын бастағанда «Абайды білесіңдер ғой. Абай деген сөзді жазып үйренеміз» деп бастаушы еді» деген ерекше дәлелді алға тартады.

Ағайын, Абай, Мүрсейіт һәм М.Әуезовтердің арманын біз жүзеге асырып жатсақ неге мақтанып айтпасақ?! Тәуелсіздіктің торқалы тойына тарту жасап жатсақ, бұдан асқан бақ бар ма?! Біздің көздегеніміз оқырманды көркемдеп, безендірілген Абайдың кітабымен емес, нағыз Абаймен, ақиқаттың Абайымен қауыштыру болатын. Өйткені, сол Абай:

Қабыл көрсе сөзімді,

Кім таныса, сол алсын.

Не пайда бар - мың надан
Сыртын естіп таңдансын.

Онан дағы бір есті

Ішкі сырын аңғарсын, – демеп пе еді?

Ұстаз Ақжол Қалшабектің сөзімен айтқанда: «Ендігі міндет – Абайды дұрыс танып, зерделеу. Оны жалған бояулардан бүркемелемеу. Абайдан жасанды пұт жасамау. Керісінше онымен сұхбат құру. Одан тағлым алу. Өйткені, Абай – ақиқаттың ұшқыны. Онымен ойнауға болмайды. Ойнасаң ол сені өртеп жібереді». Иә, біздің бұл еңбектеріміз кешегі өткен хақімнің 175 жылдығына ғана емес, Тәуелсіздіктің отыз жылдығына да үлкен тарту. Тәуелсіздікке қиындықпен қол жеткізгесін жоқты түгендей, елді өткенімен таныстыру – біз үшін ұлы бақыт.

**Дамира ӘБДІҚҰЛОВА,
М.Әуезов атындағы ОҚУ
«Есеп және аудит» кафедрасы-
ның аға оқытушысы.**

**Әзімхан ИСАБЕК,
М.Әуезов
атындағы ОҚУ «Мұхтартану»
ғылыми-зерттеу орталығының
жоғары білікті маманы**